

УДК 378.178

Л.Ю. КРИМЧАК,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ПРИВАБЛИВІСТЬ НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ ЯК ОДИН З ПОКАЗНИКІВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ КОЛЕКТИВУ СТУДЕНТСЬКОЇ ГРУПИ

У статті узагальнено досвід науковців з проблем соціально-психологічного клімату колективу студентської групи та привабливості навчання в університеті. Акцентовано увагу на змісті поняття соціально-психологічного клімату колективу студентської групи з точки зору наукової теорії й практики. Розкрито основу, на якій формується соціально-психологічний клімат. Проаналізовано результати дослідження щодо привабливості навчання як одного з показників соціально-психологічного клімату колективу студентської групи.

Ключові слова: соціально-психологічний клімат, колектив, соціально-психологічний клімат колективу студентської групи, показник привабливості навчання в університеті, критерії задоволення та привабливості навчання в ВНЗ.

Актуальність. Реформування освітньої системи в Україні вимагає більш глибокого усвідомлення ролі колективу студентської групи у вирішенні конкретних завдань, що пов'язані з подальшою професійною успішністю майбутніх фахівців у різних сферах суспільно значущої діяльності. Велике значення для вирішення цього завдання має пошук як об'єктивних (явних), так і прихованих від зовнішнього спостереження особливостей соціально-психологічного клімату (далі за текстом СПК) колективу студентської групи, показником якого може виступати привабливість навчання особистості у вищому навчальному закладі (О. Донцов, Р. Немов, О. Чернишев та ін.).

Метою статті є узагальнення досвіду науковців з проблем соціально-психологічного клімату колективу студентської групи та привабливості навчання в університеті, як його показника.

Основний виклад матеріалу. На сьогодні науковий світ не втрачає свого інтересу до питання соціально-психологічного клімату. Адже незважаючи на глибоке історичне коріння, СПК як явище і досі є актуальним. Про це свідчить безліч досліджень, серед яких: вплив СПК на формування навчальної діяльності студентського колективу (О. Андріанова [1]); взаємозв'язок СПК з дидактичними умовами навчальної діяльності студентів (М. Артюшина [2]); вивчення СПК колективу в межах професійно-педагогічної комунікації (Н. Волкова [3]); СПК та його зв'язок з психологією колективної діяльності (Ю. Платонов [8]); вплив СПК на організованість колективу (О. Чернишев [10]) та ін.

Виходячи із зазначеного вище, логічно стверджувати, що в науковому світі існує безліч визначень поняття СПК, адже воно має міждисциплінарний характер і тлумачиться вченими залежно від предмету їх дослідження.

Так, на думку Б. Паригіна, соціально-психологічний клімат слід вважати одним із вирішальних чинників успішної діяльності людини в усіх сферах життя суспільства [7].

Н. Волкова у посібнику «Професійно-педагогічна комунікація» дає визначення поняттю СПК як стану міжособистісних відносин, що виявляється в сукупності психологічних умов, які сприяють або перешкоджають продуктивній діяльності колективу [3, 64]. На думку дослідниці, сприятливий соціально-психологічний клімат характеризують:

- довіра, доброзичливість, чуйність, висока взаємовимогливість і ділова критика; вільне висловлювання власної думки під час обговорення питань, що стосуються колективу;
- відсутність тиску керівника на підлеглих і визнання за ними права приймати важливі для колективу рішення;
- поінформованість усіх про завдання колективу і стан їхнього виконання, можливість займати активну позицію у процесі ділового спілкування в колективі;
- наявність умов для активної професійної і творчої діяльності, самореалізації, самоствердження, саморозвитку кожного працівника; задоволення роботою та належністю саме до цього колективу;
- взаємодопомога членів колективу в критичних ситуаціях;
- прийняття індивідами на себе відповідальності за справи у колективі;
- уболівання за честь колективу, сприяння його розвитку [3, 65].

Представники наукового світу, що вивчали поняття СПК у взаємозв'язку з привабливістю навчання в вищому навчальному закладі (далі – ВНЗ), висвітлюють різні підходи до вивчення його сутності.

Так, Є. Кузьмін та К. Платонов розглядають СПК як стан колективної свідомості та розуміння, відображення в свідомості особистості комплексу явищ, що пов'язані з їх взаємовідносинами, умовами навчання, методами його покращення [5].

Н. Анікеєва та А. Русалінова вважають, що сутнісною характеристикою соціально-психологічного клімату є загальний емоційно-психологічний настрій.

Є. Клімов, Б. Паригін та В. Покровський вивчаючи стиль взаємовідносин осіб, що знаходяться в безпосередньому контакті один з одним, визначають клімат як соціально-психологічне явище [7].

Разом з тим В. Бойко та В. Косолапов висвітлюють СПК з точки зору соціальної та психологічної сумісності членів групи, їх морально-психологічної єдності; згуртованості, наявності спільних думок, звичаїв, традицій [8].

Акцентуючи увагу на визначенні поняття СПК колективу, ми дійшли висновку, що воно має багатогранний характер і різноманітне забарвлення, а саме:

- якісний аспект міжособистісних відносин, що виявляється у сукупності внутрішніх умов, які сприяють або перешкоджають продуктивній спільній діяльності і всебічному розвитку особистості в групі;
- продукт предметно-практичних взаємовідносин людей у процесі їх спільної діяльності, що виявляється у поведінці, довільних і мимовільних реакціях, способах спілкування;
- система соціально-психологічних відносин, які відображають суб'єктивну інтеграцію окремих працівників і соціальних груп для здійснення загальних виробничих цілей;
- внутрішній стан колективу, який сформувався як результат спільної діяльності його членів, їх міжособистісних взаємодій;
- система норм, звичаїв та значень, що переважають у певній групі людей тощо.

Надалі зупинимося на висвітленні поняття «колектив студентської групи» і розглянемо думки вчених щодо його тлумачення.

Так, ряд педагогів та психологів вважають, що студентську групу в період її заснування можна лише умовно вважати колективом. І лише в процесі спільної діяльності студентів між собою та студентів і викладача ця група стає колективом.

Н. Любімова у статті «Куратор і студентський колектив» зазначає, що становлення колективу студентської групи відбувається в процесі свого розвитку, коли проходить певні стадії. На першій стадії колектив має виступати метою та об'єктом зусиль куратора й викладача. На другій стадії він є інструментом індивідуального та масового виховання. На третій стадії спостерігається перетворення студентського колективу з об'єкта виховання на суб'єкт самовиховання та саморозвитку [6, с. 108].

Разом з тим цікавою є точка зору О. Андріанової, яка у дослідженні «Влияние социально-психологического климата на формирование учебной деятельности студенчес-

ких колективів» наголошує на тому, що СПК колективу студентської групи слід вважати інтегральним показником духовного здоров'я молодих людей [1].

Враховуючи зазначене вище, логічною буде думка психологів та педагогів щодо СПК колективу студентської групи як узагальнюючої характеристики всього внутрішнього оточення, що проявляється в поведінці і міжособистісних відносинах між основними суб'єктами навчального процесу. Основними показниками СПК виступають характер відносин між студентами, викладачами і студентами, студентами і керівництвом ВНЗ, викладачами. Проявляється він на рівні згуртованості та конфліктності.

Доцільно відзначити, що серед основних факторів СПК у колективі студентської групи науковці називають відносини молоді та умови спільного навчання, загальний настрій та ступінь задоволеності студентами організацією навчального процесу, відносинами з іншими студентами та загальним рівнем організованості у ВНЗ.

Резюмуючи вищезазначене можна стверджувати, що СПК колективу студентської групи слід розуміти як загальний емоційно-динамічний настрій молодих людей, в якому відображається усталена система їх взаємовідносин, умонастроїв, задоволеність, привабливість навчання, інноваційність та єдність колективних й особистісних цілей, ступінь зближення офіційних та неофіційних взаємовідносин.

У своїй статті ми припускаємо, що СПК колективу студентської групи, який певною мірою пов'язаний з привабливістю навчання у ВНЗ може виступати механізмом формування професійної успішності майбутнього фахівця будь-якої сфери діяльності. Адже саме в колективі у студентській молоді формуються необхідні особистісно-професійні якості, які в подальшому становитимуть основу її професійної успішності.

Виходячи з того, що метою нашої статті є висвітлення не тільки СПК, а і привабливості до навчання як його показника, надалі розкриємо зміст останнього.

Категорія «привабливість» у науковій літературі використовується в межах соціальної, промислової, організаційної психології, психології управління та педагогіки. Здебільшого її використовують для вивчення ставлення особистості до змісту, умов діяльності або до людей у колективі. Привабливість спрямована на оцінку існуючого або минулого практичного досвіду взаємодії з об'єктом дослідження.

Спираючись на теорії установки, науковці дають такі визначення поняття «привабливість»:

1. В інформаційному (когнітивному) розумінні привабливість – це невизначеність, яка існує в правилах взаємодії людей в організації; в плануванні та змісті їх праці, в системі управління, в напрямі розвитку організації тощо. Під невизначеністю розуміється обмеженість знань, брак інформації у конкретної людини чи групи людей.

2. У психологічному аспекті привабливість – це емоційно-когнітивний компонент установки (очікування) особистості, обумовлений її уявленнями про об'єкт.

3. У соціальному розумінні привабливість означає для особистості наявність в організації або регіоні стабільних умов, правил поведінки, які дозволяють особистості планувати та здійснювати свої задуми, задовольняти не тільки власні потреби у розвитку, а і потреби сім'ї.

4. У чисельному вираженні привабливість – різниця між оцінкою різних факторів і умов навчання та уявленням студента про його бажаний стан.

У дослідженні, що проводилося нами у квітні 2016 р., брали участь студенти кафедри соціальної роботи Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара. Опитування будувалося на ідеї того, що в основі СПК лежить суб'єктивна думка та ставлення студентів до оточуючого освітнього середовища: до одногрупників та викладачів, групових норм та цінностей тощо.

Готуючись до проведення опитування, ми розуміли, що кожним студентом СПК переживається індивідуально у вигляді задоволеності або привабливості навчання саме в цьому університеті та в цьому студентському колективі. Тому привабливість навчання і стала показником СПК колективів студентських груп.

Оцінка СПК проводилася з метою виявлення шляхів його розвитку, прогнозу впливу на рішення навчальних завдань, що виникають перед студентами університету. Для цієї роботи була адаптована та використана «Методика вивчення привабливості роботи як одно-

го з показників соціально-психологічного клімату» [9, с. 448–552]. Методика цікава тим, що припускає анонімність дослідження, що, на нашу думку, підвищує її надійність.

Опитування проводилося як груповим, так і індивідуальним способом та охоплювало 40 студентів II та III курсів (по 20 осіб). У процесі роботи враховувалося, що перевагою такого підходу є можливість переходу від групових оцінок до індивідуальних, що дозволяє вести цілеспрямовану, індивідуально-орієнтовану роботу зі студентами з вдосконалення СПК та зниження кількості відрахувань молодих людей з університету.

Завдання складалося з 2 частин. У першій оцінювалися реальні умови навчання. У другій частині проводилася оцінка тих же, що і в першій частині, умов навчання, але з точки зору побажань (потреб, домагань) респондентів. Співвідношення цих двох оцінок було показником суб'єктивної привабливості навчання.

Усі потреби, що нами вивчалися, були зведені до 14 шкал, а саме:

- потреба в творчому та цікавому навчанні;
- сприятливі умови навчання;
- теплі та довірливі стосунки як з одногрупниками, так і професорсько-викладацьким колективом кафедри;
- визнання групою, особистий авторитет;
- потреба у власному розвитку;
- особистісне соціальне забезпечення;
- принципів та вимогливі взаємовідносини у студентському колективі;
- потреба в індивідуальному розвитку всіх членів студентського колективу;
- активна життєва позиція всіх членів студентського колективу;
- ефективна організація навчального процесу;
- потреба в успішному навчанні всього колективу студентської групи;
- утилітарна потреба;
- визнання університетом цінностей кожного студента та колективу студентської групи в цілому;
- потреба в спілкуванні як зі студентами університету, так і з викладачами та адміністрацією.

Далі проаналізуємо результати опитування.

Респондентам було запропоновано оцінити ступінь привабливості навчання в університеті на кафедрі соціальної роботи (від 0 до 10 балів). З'ясувалося, що молоді люди максимальну привабливість навчання поєднують з наявністю у ВНЗ сприятливих для цього умов (середнє значення (M) для II курсу – 9 балів; середнє значення (M) для III курсу – 8 балів), під якими вони розуміють хороші санітарно-гігієнічні умови, наявність великих та світлих аудиторій, зручного обладнання і технічних засобів; гарне оформлення приміщень для харчування, роздягальні тощо.

Щодо другої позиції, то думки респондентів дещо розійшлися. За їх твердженнями важливу роль в привабливості навчання відіграє його творчий та цікавий характер (M III курсу – 8 балів; M II курсу – 7 балів). Свою думку молоді люди обґрунтували тим, що заняття в університеті проводяться в різноманітних інноваційних формах, із залученням інтерактивних методів навчання та новітніх технічних засобів. А це, у свою чергу, вимагає від молодих людей прояву кмітливості, сприяє прагненню до самовдосконалення та розвитку мислення. Разом з тим для студентів II курсу творче та цікаве навчання перебуває у безпосередньому взаємозв'язку із суспільним визнанням особистого внеску студентської молоді та важливістю успішного навчання колективу студентської групи в цілому. Зазначене підтверджується висловлюваннями однокурсників, на кштал: «Про моє навчання не соромно розповісти друзям і дорослим», «Від успіхів у моєму навчанні залежить загальна думка про успішність навчання всього колективу групи», «Моя майбутня професія – соціальний працівник – дуже важлива для країни», «Група, в якій я навчаюсь, відіграє важливу роль на кафедрі та в університеті».

Разом з тим незадоволеність навчанням обумовлена для II курсу недостатнім спілкуванням з одногрупниками, викладачами та адміністрацією університету (M=5,1), а для III курсу – непристийжністю майбутньої професії (M=6). Зазначене потребує від керівників кафедри соціальної роботи та кураторів груп звернути певну увагу на питання згуртованості груп, на підвищення моральних норм та цінностей молодих людей, підтримку традицій, що

існують на кафедрі та в університеті, акцентувати увагу та змісті таких високих почуттів, як любов, повага, добропорядність, гідність.

Відповідно до результатів другої частини нашого опитування, в якій проводилася оцінка тих же, що і в першій частині, умов навчання, але з точки зору побажань (потреб, домагань) респондентів, самою значущою є потреба в теплих та довірливих стосунках як з одногрупниками, так і з професорсько-викладацьким колективом кафедри ($M=10$). І на цьому фоні логічними стають начебто нелогічні твердження про те, що до малозначущих потреб респонденти (II курс) віднесли ті, що мали би впливати на успішність соціально-психологічного клімату в колективі: індивідуальний розвиток кожного студента, його визнання й особистісний авторитет ($M=6,5$). Для респондентів III курсу – це підвищення самостійності та ініціативності ($M=6$).

Цікавим є те, що серед студентів II курсу спостерігаються значні розбіжності в оцінці СПК ($\sigma=9,7$), однак в цілому його можна охарактеризувати як сприятливий ($M=6,4$). Що стосується студентів III курсу, то тут не спостерігаються значні розбіжності в оцінці СПК ($\sigma=8,003$). Щодо його стану в цілому, то його теж можна охарактеризувати як позитивний ($M=8$).

Висновки. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що на сьогодні існує безліч досліджень, автори яких не тільки вивчали та діагностували СПК колективу, а й висували ідеї щодо розробки методологій його регулювання. Однак універсального визначення СПК у сучасній науковій літературі не виявлено. Тому глибокого **вивчення потребують** умови забезпечення позитивного СПК колективу студентської групи, які можуть бути пов'язані з формуванням у молодій людини психологічного захисту. Це, на наш погляд, допоможе їй свідомо ставитися до негативних, травмуючих або несприятливих емоційних переживань у навчанні; гармонізувати відносини між одногрупниками, колективом студентської групи та навчальним середовищем, а в подальшому стати механізмом впливу на привабливість навчання в ВНЗ, який можна вважати не лише показником СПК колективу студентської групи, а й показником професійної успішності майбутнього спеціаліста.

Список використаних джерел

1. Андрианова О.В. Влияние социально-психологического климата на формирование учебной деятельности студенческих коллективов: дис. ... канд. психол. наук, 19.00.03 Специальность: Психология труда; инженерная психология // Андрианова Оксана Владимировна. – Тверь, 1999. – С. 153.
2. Артюшина М.В. Взаемозв'язок соціально-психологічних та дидактичних умов групової навчальної діяльності студентів: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти: автореф. дис. ... на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2000. – 20 с.
3. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: навчальний посібник [Текст] / Н.П. Волкова. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 256 с.
4. Дьяченко В.К. Дидактика: учебное пособие для системы повышения квалификации работников образования: в 2-х томах [Текст] / В.К. Дьяченко. – М.: Народное образование, 2006. – Т. 1. – 400 с.; Т. 2. – 384 с.
5. Кузьмин Е.С. Методы социальной психологии [Текст] / Е.С. Кузьмин, В.Е. Семенов. – Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1977. – 129 с.
6. Любимова Н.П. Куратор и студенческий коллектив: учебно-воспитательный коллектив и его среда: сб. статей [Текст] / Н.П. Любимова // Урал. гос. ун-т им. А.М. Горького. – Свердловск: УрГУ, 1980. – 142 с.
7. Парыгин Б.Д. Социальная психология. Проблемы методологии, истории и теории [Текст] / Б.Д. Парыгин. – СПб.: ИГУП, 1999. – 592 с.
8. Платонов Ю.П. Психология коллективной деятельности: теоретико-методологический аспект [Текст] / Ю.П. Платонов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1990. – 184 с.
9. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии [Текст] / В.Д. Балин, В.К. Гайда, В.К. Гербачевский и др. – 2-е изд., доп. и перераб. – СПб.: Питер, 2003. – 560 с.
10. Чернышев А.С. Социально-психологические основы организованности коллектива [Текст] / А.С. Чернышев, А.С. Крикунов. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1991. – 164 с.

11. Шепель В.М. Управленческая психология [Текст] / В.М. Шепель. – М.: Изд-во МГУ, 1986. – 200 с.

References

1. Andrianova, O.V. (1999). *Vlijaniesocial'no-psihologicheskogo klimata na formirovanie uchebnoj dejatel'nosti studencheskih kollektivov* [The influence of socio-psychological climate on formation of educational activity of student groups]. *Dis. kand.. psih. nauk, 19.00.03* [Dis. cand. Sciences, Speciality 19.00.03]. Vologda, 153 p. (In Russian).
2. Artyushina, M.V., Zhuravska L.M. (et al.) (2008). *Vzaiemozv'iazok sotsial'no-psykholohichnykh ta dydaktychnykh umov hrupovoi navchal'noi diial'nosti studentiv* [The relationship of socio-psychological and didactic conditions of group learning activities of students]. M.V. Artyushina (Ed.), Kyiv, KNEU, 336 p. (In Ukrainian).
3. Volkova, N.P. (2006). *Profesijno-pedahohichna komunikatsiia* [ ] Kyiv, 'Akademiya' Publ., 256 p. (In Ukrainian).
4. Dyachenko, V.K. (2006). *Didaktika: uchebnoeposobie dlja sistemy povyshenija kvalifikacii rabotnikov obrazovanija* [Didactics: a manual for in-service training of educators]. In 2 vol. Moscow, Education Publ., Vol. 1. 400 p.; Vol. 2. – 384 p. (In Russian).
5. Kuzmin, E.S., Semenov, V.E. (1977). *Metody social'noj psihologii* [Methods of social psychology]. Leningrad: Leningrad University Press, 129 p. (In Russian).
6. Lyubimov, N.P. (1980). *Kurator i studencheskij kollektiv. Uchebno-vospitatel'nyj kolektiv i ego sreda* [The curator and student group: The educational and collective of its environment]. Ural. State. Univ named after Gorky, Sverdlovsk, Ural State University, 142 p. (In Russian).
7. Parigin, B.D. (1999). *Social'naja psihologija. Problemy metodologii, istorii i teorii* [Social Psychology. Problems of methodology, history and theory]. SPb, IGUP Publ., 592 p. (In Russian).
8. Platonov, Yu.P. (1990). *Psihologija kollektivnoj dejatel'nosti: teoretiko-metodologicheskij aspekt* [Psychology of collective activities: theoretical and methodological aspect]. Leningrad, LeningradStateUniversity, 184 p. (In Russian).
9. Chernyshev, A.S., Screamer A.S. (1991). *Praktikum po obshhej, jeksperimental'noj i prikladnoj psihologii* [Socio-psychological basis of organisation of the collective]. Voronezh, Voronezh StateUniversity Press, 164 p. (In Russian).
10. Balin, V.D., Gaida, V.K., Gerbachevskyetc V.K. (2003). *Social'no-psihologicheskie osnovy organizovannosti kollektiva* [Workshop on general, experimental and applied psychology]. 2nd ed. SPb, Peter, 560 p. (In Russian).
11. Shepel, V.M. (1986). *Upravlenskaja psihologija* [Managerial Psychology]. Moscow, MGU, 200 p.

В статье обобщен опыт ученых по проблемам социально-психологического климата коллектива студенческой группы и привлекательности обучения в университете, как показателя его успешности. Акцентируется внимание на определении понятия социально-психологического климата коллектива студенческой группы с точки зрения научной теории и практики. Раскрыта основа, на которой формируется социально-психологический климат. Проанализированы результаты исследования привлекательности обучения как одного из показателей социально-психологического климата коллектива студенческой группы.

Ключевые слова: социально-психологический климат, коллектив, социально-психологический климат коллектива студенческой группы, показатель привлекательности обучения в университете, критерии удовлетворенности и привлекательности обучения в вузе.

The article summarizes the studies of scientists on the issues of socio-psychological climate in a student group and the attractiveness of training at classical university as an indicator of its success. The attention is focused on the definition of the concept of socio-psychological climate in a student group from the viewpoint of scientific theory and practice. The basis on which a socio-psychological climate is formed is discussed. The results of researching the attractiveness of learning as one of the indicators of socio-psychological climate in a student group are analyzed.

Key words: socio-psychological climate, socio-psychological climate in a student group, the indicators of learning attractiveness at university, criteria of satisfaction and attractiveness of training at university.

Одержано 5.02.2013.